

ปัจจัยอันอาจยังผลต่อการย้ายถิ่น

ในการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยอันเป็นมูลเหตุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของประชากรในประเทศต่าง ๆ พบว่า มิได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่มีปัจจัยต่าง ๆ รวมกันผลักดันและดึงดูดให้เกิดการย้ายถิ่น กล่าวได้ว่า ในการย้ายถิ่นแต่ละครั้งนั้นจะต้องมีปัจจัยผลักดันหรือดึงดูดไม่น้อยกว่าหนึ่งปัจจัย

โดยปรกติคนไทยไม่ชอบเคลื่อนย้ายออกจากภูมิลำเนาเดิมของตน เนื่องจากมีความผูกพันและความพอใจในถิ่นที่อยู่ ฉะนั้นการย้ายถิ่นจะเกิดขึ้นได้ก็เนื่องจากมีแรงผลักดันจากสังคมเดิมหรือไม่มีเครื่องล่อใจต่าง ๆ ในสังคมอื่น ซึ่งการผลักดันหรือดึงดูดนี้จะต้องเป็นไปโดยมีกำลังแรงมาก

จากคำถามที่ถามถึงสาเหตุที่ผลักดันให้ย้ายถิ่นครั้งแรกนั้นปรากฏว่าผู้เคยย้ายถิ่นให้คำตอบดังนี้

<u>สาเหตุของการย้ายถิ่นครั้งแรก</u>	<u>ร้อยละ</u>
สาเหตุทางเศรษฐกิจ	๓๓.๖
ที่ดินและการเกษตรกรรม	๑๘.๕
การครองชีพ	๑๕.๑
สาเหตุทางสังคม	๕๘.๐
การสมรส	๒๙.๒
การติดตามญาติ	๑๓.๐
สาเหตุทางสังคมอื่น ๆ	๑๑.๘
สาเหตุอื่น ๆ	๙.๘
ไม่มีสาเหตุ	๐.๕
รวม	๑๐๐.๐
(จำนวนตัวอย่าง)	(๕๕๘)

แสดงให้เห็นว่ามีผู้ย้ายถิ่นเนื่องจากมูลเหตุทางสังคม ได้แก่ การสมรส การติดตามญาติ และสาเหตุทางสังคมอื่น ๆ มากกว่าครึ่ง หรือร้อยละ ๕๕.๐ ผู้ย้ายถิ่นที่มีสาเหตุทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ที่ดิน การเกษตรกรรม และการครองชีพ มีประมาณ ๑ ใน ๓ หรือร้อยละ ๓๓.๖ ส่วนผู้ย้ายถิ่นเนื่องจากสาเหตุอื่น ๆ นอกจากสาเหตุดังกล่าวมาแล้วข้างต้นมีประมาณร้อยละ ๙.๔ ของผู้ย้ายถิ่นทั้งหมด ตัวเลขดังกล่าวชี้ให้เห็นขอเท็จจริงว่าการย้ายถิ่นครั้งแรกของหัวหน้าครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างของการศึกษาค้นคว้านี้มีมูลเหตุมาจากปัจจัยทางสังคมมากกว่าปัจจัยด้านอื่น ๆ

แต่เมื่อพิจารณาคำตอบเกี่ยวกับสาเหตุของความต้องการย้ายถิ่นของหัวหน้าครัวเรือนผู้ต้องการย้ายถิ่น ซึ่งมีอยู่ประมาณร้อยละ ๔.๐ ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมด ปรากฏว่ามีผู้ให้คำตอบดังนี้

<u>สาเหตุของความต้องการย้ายถิ่น</u>	<u>ร้อยละ</u>
สาเหตุทางเศรษฐกิจ	๖๔.๘
ที่ดินและการเกษตรกรรม	๔๖.๘
การครองชีพ	๒๒.๕
สาเหตุทางสังคม	๑.๑
การสมรส	-
การติดตามญาติ	-
สาเหตุทางสังคมอื่น ๆ	๑.๑
สาเหตุอื่น ๆ	๓๐.๐
รวม	๑๐๐.๐
(จำนวนตัวอย่าง)	(๔๘)

จะเห็นได้ถึงความแตกต่างระหว่างสาเหตุของการย้ายถิ่นครั้งแรกและสาเหตุของความต้องการย้ายถิ่นในปัจจุบัน กล่าวคือ หัวหน้าครัวเรือนที่ต้องการย้ายถิ่นในปัจจุบันโดยมีสาเหตุทางสังคมนั้นมีเพียงร้อยละ ๑.๑ แต่ผู้ที่ต้องการย้ายถิ่นเพราะสาเหตุทางเศรษฐกิจ

มีถึงร้อยละ ๖๘.๘ ความแตกต่างนี้อธิบายได้ว่า การย้ายถิ่นครั้งแรกของหัวหน้าครัวเรือนนั้น มีปัจจัยทางสังคมได้แก่ การสมรส และติดตามญาติ เป็นสาเหตุส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะเป็นการตามถึงการย้ายถิ่นครั้งแรกโดยมิได้จำกัดระยะเวลา ซึ่งปรากฏว่า ประมาณร้อยละ ๖๗.๒ ของหัวหน้าครัวเรือนที่เคยย้ายถิ่นทั้งหมดมีอายุต่ำกว่า ๒๕ ปีเมื่อย้ายถิ่นครั้งแรก แต่สำหรับหัวหน้าครัวเรือนที่ต้องการย้ายถิ่นในปัจจุบันนั้น มีผู้ที่มีอายุต่ำกว่า ๒๕ ปีน้อยมากคือเพียงร้อยละ ๔.๘ ของผู้ต้องการย้ายถิ่นทั้งหมด ความมีอายุและความเป็นผู้สมรสแล้วเสียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น ความต้องการย้ายถิ่นอันเนื่องมาจากการสมรสและการติดตามญาติจึงไม่ปรากฏ ทั้งการมีสถานภาพเป็นหัวหน้าครัวเรือนซึ่งจะต้องเป็นผู้รับภาระในการเลี้ยงดูครอบครัวด้วยอีกประการหนึ่ง จึงทำให้ความต้องการย้ายถิ่นส่วนใหญ่ของหัวหน้าครัวเรือนเกิดจากสาเหตุทางเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ดี ในการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยอันเป็นมูลเหตุของการย้ายถิ่นของประชากรในชนบทของประเทศไทยในวิทยานิพนธ์ มุ่งที่จะศึกษาปัจจัยอันอาจยังผลต่อการย้ายถิ่น ๓ ประการคือ ปัจจัยทางประชากร ได้แก่ อายุ สถานภาพสมรส จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การศึกษา การติดต่อกับสังคมภายนอก การสมรส และ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน จำนวนกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ความเพียงพอในที่ดินครองเพื่อการเกษตร โดยผู้ศึกษาจะได้วิเคราะห์ถึงปัจจัยอันอาจยังผลต่อการย้ายถิ่นดังกล่าวโดยละเอียดตามลำดับ

ปัจจัยทางประชากรอันอาจยังผลต่อการย้ายถิ่น

การศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยทางประชากรอันอาจยังผลต่อการย้ายถิ่นภายในประเทศของประชากรในประเทศต่าง ๆ พบว่า ความแตกต่างกันด้านลักษณะทางประชากรอันได้แก่ อายุ สถานภาพสมรส และความหนาแน่นของสมาชิกในครัวเรือนอาจยังผลให้เกิดการย้ายถิ่นต่างกัน เช่น มักจะมีการย้ายถิ่นสูงในกลุ่มผู้ที่อยู่ในกลุ่มอายุที่เริ่มเข้าสู่แรงงาน^{๑๘}

^{๑๘} Everett S. Lee, "Internal Migration and Population Redistribution in the United States," Population: The Vital Revolution; (ed. by Ronald Freedman. New York: Doubleday & Co., Inc., 1964), p. 129.

ในกลุ่มผู้ที่เป็นโสดมากกว่าผู้ที่สมรสแล้ว^{๑๘} และในกลุ่มผู้ที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนหลายคน^{๒๐} เป็นต้น

ก. อายุ โดยแท้จริงแล้วอายุมีอิทธิพลเป็นปัจจัยโดยตรงซึ่งผลักดันหรือดึงดูดให้บุคคลย้ายถิ่น แต่เป็นที่น่าสนใจแก่ความการย้ายถิ่นแตกต่างกันในวัยต่าง ๆ และได้มีการศึกษาพบว่า มีการย้ายถิ่นสูงในกลุ่มผู้ที่เริ่มเข้าสู่แรงงาน และมีการย้ายถิ่นน้อยในกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น

ตารางที่ ๑๒ จำนวนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามความต้องการย้ายถิ่นและอายุ

กลุ่มอายุ	ร้อยละ			จำนวนตัวอย่าง
	ความต้องการย้ายถิ่น		รวม	
	ต้องการ	ไม่ต้องการ		
๒๐ - ๒๔ ปี	๔.๘	๙๕.๒	๑๐๐.๐	๔๒
๒๕ - ๒๙ ปี	๘.๓	๙๑.๗	๑๐๐.๐	๘๘
๓๐ - ๓๔ ปี	๙.๙	๙๐.๑	๑๐๐.๐	๑๔๖
๓๕ - ๓๙ ปี	๑๒.๐	๘๘.๐	๑๐๐.๐	๑๘๓
๔๐ - ๔๔ ปี	๙.๙	๙๐.๑	๑๐๐.๐	๑๕๒
๔๕ - ๔๙ ปี	๑๒.๐	๘๘.๐	๑๐๐.๐	๑๔๒
๕๐ ปี และสูงกว่า	๕.๐	๙๕.๐	๑๐๐.๐	๓๒๐
รวม	๘.๐	๙๒.๐	๑๐๐.๐	๑,๐๖๙

^{๑๘}International Labour Office, op.-cit., p. 139.

^{๒๐}United Nations. The Determinants and Consequences of Population Trends. Population Studies, No.17, (New York: 1953), p. 125.

เมื่อเปรียบเทียบอัตราส่วนของความต้องการย้ายถิ่นของหัวหน้าครัวเรือนในกลุ่มอายุต่าง ๆ ปรากฏว่า มีจำนวนร้อยละของผู้ต้องการย้ายถิ่นสูงสุดในกลุ่มผู้ที่มีอายุ ๓๕ - ๓๙ ปี และ ๔๕ - ๔๙ ปี ถึงร้อยละ ๑๒.๐ ของผู้ที่อยู่ในกลุ่มอายุนั้น ๆ ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุ ๒๐ - ๒๔ ปี ซึ่งได้มีผู้ศึกษาพบว่ามีการย้ายถิ่นสูงสุดนั้น กลับมีผู้ต้องการย้ายถิ่นน้อยที่สุดกว่ากลุ่มอายุอื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากหัวหน้าครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างของการศึกษาคั้งนี้เป็นผู้ที่มีอายุสูงกว่า ๓๐ ปีขึ้นไปเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ไม่สามารถเห็นอิทธิพลของปัจจัยด้านอายุอันอาจยังผลต่อการย้ายถิ่นได้อย่างชัดเจน และตรงกับความเป็นจริงทั่ว ๆ ไป ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้นำข้อมูลเกี่ยวกับอายุเมื่อย้ายถิ่นครั้งแรกของหัวหน้าครัวเรือนมาพิจารณาเพื่อชี้ให้เห็นแนวโน้มของปัจจัยด้านอายุอันอาจยังผลต่อการย้ายถิ่น

เมื่อพิจารณาจำนวนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนผู้เคยย้ายถิ่นตามอายุขณะย้ายถิ่นครั้งแรก ปรากฏผลคั้งนี้

<u>กลุ่มอายุเมื่อย้ายถิ่นครั้งแรก</u>	<u>ร้อยละ</u>
ต่ำกว่า ๑๕ ปี	๒๒.๘
๑๕ - ๑๙ ปี	๑๕.๘
๒๐ - ๒๔ ปี	๒๘.๕
๒๕ - ๒๙ ปี	๑๓.๓
๓๐ - ๓๔ ปี	๘.๔
๓๕ - ๓๙ ปี	๔.๖
๔๐ - ๔๔ ปี	๓.๕
๔๕ - ๔๙ ปี	๐.๘
๕๐ ปีขึ้นไป	๒.๑
รวม	๑๐๐.๐
(จำนวนตัวอย่าง)	(๕๙๑)

แสดงให้เห็นว่า ในจำนวนผู้ขายดินทั้งหมดเป็นผู้ที่มีอายุ ๒๐ - ๒๔ ปีมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอายุอื่น ๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ขายดินที่มีอายุต่ำกว่า ๑๕ ปีมีถึงร้อยละ ๒๓.๒ ซึ่งเป็นเพราะว่าโดยรวมผู้ขายดินตั้งแต่อายุ ๐ - ๑๔ ปีเขาควยกั้น สำหรับผู้ที่อยู่ในกลุ่มอายุต่าง ๆ ตั้งแต่ ๓๐ ปีขึ้นไป จะเห็นได้ว่าอัตราส่วนของผู้ขายดินเริ่มลดลงเป็นลำดับ ซึ่งตรงกับการศึกษาโดย Lee^{๒๑} ซึ่งกล่าวว่า "มีการขายดินสูงที่สุดในกลุ่มผู้ที่อยู่ในวัยทำงานที่มีอายุน้อย กล่าวคือ มีอัตราการขายดินสูงในกลุ่มอายุ ๒๐ - ๒๔ ปี และเริ่มลดลงในกลุ่มอายุ ๓๐ ปีเป็นต้นไป" และตรงกับผลการศึกษาเกี่ยวกับการขายดินของประชากรในรัฐวอชิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๓๕ - ๑๙๔๐ โดย Schmid และ Griswold^{๒๒} พบว่า มีการขายดินสูงที่สุดในกลุ่มอายุ ๒๐ - ๒๔ ปี และจากรายงานผลการศึกษาเกี่ยวกับการขายดินของประชากรในภาคพื้นเอเชียและตะวันออกไกล โดยคณะกรรมการเศรษฐกิจแห่งเอเชียและตะวันออกไกล (ECAFE)^{๒๓} ก็พบว่า ประชากรผู้ขายดินส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอายุ ๒๐ - ๓๐ ปี

ข. สถานภาพสมรส การศึกษาเกี่ยวกับการขายดินและสถานภาพสมรสในขณะขายดินของประชากรในประเทศต่าง ๆ เช่น จากรายงานเกี่ยวกับเรื่องนี้ในประเทศภาคพื้นเอเชียและตะวันออกไกล โดยคณะกรรมการเศรษฐกิจแห่งเอเชียและตะวันออกไกล (ECAFE)^{๒๔} ซึ่งพบว่า ในการขายดินครั้งแรกนั้นผู้ขายดินมักเป็นโสด และจากรายงานเรื่องเดียวกันนี้ในประเทศไทย โดยองค์การกรรมกรระหว่างประเทศ^{๒๕} ซึ่งพบว่าประชากร

^{๒๑} Lee, op.-cit., p. 128.

^{๒๒} Schmid and Griswold, op.-cit., p. 320.

^{๒๓} ECAFE, op.-cit., p. 29.

^{๒๔} Ibid., p. 31.

^{๒๕} International Labour Office, op.-cit., p. 139.

ที่เป็นโศกมีสัดส่วนของการย้ายถิ่นสูงกว่าประชากรที่สมรสแล้ว

ตารางที่ ๑๓ จำนวนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามความต้องการย้ายถิ่นและสถานภาพสมรสปัจจุบัน

สถานภาพสมรสปัจจุบัน	ร้อยละ			จำนวน ตัวอย่าง
	ความต้องการย้ายถิ่น		รวม	
	ต้องการ	ไม่ต้องการ		
โสด	-	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๒๔
สมรส	๘.๓	๘๑.๗	๑๐๐.๐	๑,๐๖๑
รวม	๘.๑	๘๑.๘	๑๐๐.๐	๑,๐๘๕

ตารางที่ ๑๓ แสดงให้เห็นว่าในจำนวนผู้ต้องการย้ายถิ่นทั้งหมดจำนวน ๘๘ คน หรือร้อยละ ๘.๑ ของหัวหน้าครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างนั้น มีแต่หัวหน้าครัวเรือนซึ่งสมรสแล้วเท่านั้นที่มีความต้องการย้ายถิ่น ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นโสดไม่มีใครที่ต้องการย้ายถิ่นเลย ทั้งนี้ เนื่องมาจากข้อจำกัดของข้อมูลของโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรของประเทศไทย ซึ่งมุ่งที่จะศึกษาเฉพาะคู่สามีภรรยาของครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่าง จึงทำให้ข้อมูลเกี่ยวกับคนโสดโดยทั่วไปขาดตกบกพร่อง

ในทำนองเดียวกับปัจจัยด้านอายุ หากพิจารณาสถานภาพสมรสในปัจจุบันและความต้องการย้ายถิ่น จะไม่อาจชี้ให้เห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจน ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้นำสถานภาพสมรสขณะย้ายถิ่นครั้งแรกซึ่งอาจชี้ให้เห็นแนวโน้มของปัจจัยด้านสถานภาพสมรสที่ยังผลต่อการย้ายถิ่นได้ มาแสดงและศึกษาค้างนี้

<u>สถานภาพสมรส เมื่อย้ายถิ่นครั้งแรก</u>	<u>ร้อยละ</u>
โสด	๔๔.๖
สมรส	๒๕.๘
สมรสปีที่ย้ายถิ่น	๒๙.๖
รวม	๑๐๐.๐
(จำนวนตัวอย่าง)	(๕๖๕)

แสดงให้เห็นว่า ประมาณครึ่งหนึ่งของหัวหน้าครัวเรือนผู้เคยย้ายถิ่นเป็นโสดในขณะที่ย้ายถิ่นครั้งแรก มีผู้ย้ายถิ่นที่สมรสแล้วเพียง ๑ ใน ๔ ของผู้เคยย้ายถิ่นทั้งหมด ส่วนผู้ย้ายถิ่นที่เหลือซึ่งให้คำตอบว่าสมรสปีเดียวกับที่ย้ายถิ่นนั้นมีอาจทราบโดยแน่ชัดว่าได้สมรสก่อนหรือหลังการย้ายถิ่น เนื่องจากข้อจำกัดของข้อมูลที่มีค่าคำถามเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่จากคำถามเกี่ยวกับเหตุผลในการย้ายถิ่นของผู้ย้ายถิ่นกลุ่มนี้ (ตารางที่ ๑๔) ปรากฏว่า ในจำนวนผู้ที่สมรสในปีเดียวกับที่ย้ายถิ่นนั้นมีผู้ให้คำตอบว่าย้ายถิ่นเนื่องจากทำการสมรสเป็นจำนวนถึง ๑๑๙ คนหรือร้อยละ ๔๔.๘ ส่วนที่เหลือให้คำตอบว่าย้ายถิ่นเนื่องจากสาเหตุทางเศรษฐกิจ และเนื่องจากสาเหตุอื่น ๆ เป็นจำนวนร้อยละ ๑๐.๘ และ ๔.๓ ตามลำดับ ฉะนั้น ผู้ศึกษาจึงพิจารณาว่าจำนวนผู้ที่ทำการสมรสปีเดียวกับที่ย้ายถิ่นซึ่งให้เหตุผลว่าย้ายถิ่นเนื่องจากทำการสมรส จำนวน ๑๑๙ คน เข้ากับผู้ย้ายถิ่นที่เป็นโสดจำนวน ๒๔๐ คน จะปรากฏว่ามีผู้ที่สมรสแล้วขณะย้ายถิ่นครั้งแรกถึง ๓๕๙ คน หรือร้อยละ ๙๐.๓ ส่วนผู้ที่ทำการสมรสปีเดียวกับที่ย้ายถิ่นที่เหลืออีก ๒๒ คน หรือร้อยละ ๓.๘ ซึ่งให้คำตอบว่าย้ายถิ่นเพราะสาเหตุอื่น ๆ เป็นผู้ที่ซึ่งไม่อาจทราบสถานภาพสมรสขณะย้ายถิ่นครั้งแรกได้ ฉะนั้น ผู้ศึกษาจึงพิจารณาว่าควรรวมจำนวนผู้ที่ทำการสมรสในปีเดียวกับที่ย้ายถิ่นซึ่งให้เหตุผลว่าย้ายถิ่นเนื่องจากทำการสมรส จำนวน ๑๑๙ คน เข้าไว้กับกลุ่มผู้ย้ายถิ่นที่เป็นโสดจำนวน ๒๔๐ คน เนื่องจากมีแนวความคิดว่าผู้ที่ทำการสมรสในปีเดียวกับที่ย้ายถิ่น และให้เหตุผลว่าย้ายถิ่นเนื่องจากทำการสมรสนั้น น่าจะเป็นผู้มีสถานภาพเป็นโสด ดังนั้น ผลการศึกษาครั้งนี้ จึงแสดงว่ามี ความแตกต่างทางสถานภาพสมรสของผู้ย้ายถิ่นขณะย้ายถิ่นครั้งแรก

ตรงตามที่ไต่ถามผู้เคยศึกษามาแล้ว กล่าวคือมีจำนวนร้อยละของผู้ขายที่ดินเป็นโสดถึงร้อยละ ๗๐.๓ ของผู้ขายทั้งหมด

ตารางที่ ๑๔ จำนวนร้อยละของผู้ขายที่ดิน จำแนกตามสถานภาพสมรสขณะขายที่ดินครั้งแรก และสาเหตุของการขาย

สาเหตุของการขายที่ดินครั้งแรก	สถานภาพสมรสขณะขายที่ดินครั้งแรก			
	สมรส	โสด	สมรสที่หย่า	รวม
ที่ดินและการเกษตรกรรม	๓๘.๖	๑๔.๕	๕.๑	๖๘.๒
การครองชีพ	๒๐.๑	๑๙.๐	๕.๘	๖๕.๑
การสมรส	๒๔.๓	๕.๓	๘๕.๘	๒๑๕.๔
ติดตามญาติ	๒.๑	๓๓.๐	๐.๙	๓๖.๐
สังคม	๓.๕	๒๑.๔	๒.๒	๒๗.๑
อื่น ๆ	๙.๙	๙.๑	๑.๔	๒๐.๔
ไม่มี	๐.๙	๐.๙	-	๑.๘
รวม	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐
(จำนวนตัวอย่าง)	(๑๕๕)	(๒๗๖)	(๑๓๘)	(๕๖๙)

ค. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน เมื่อพิจารณาถึงจำนวนสมาชิกในครัวเรือนอันอาจยังผลต่อการขายดินนั้น ตารางที่ ๑๕ แสดงให้เห็นว่ามีผู้ต้องการขายที่ดินสูงขึ้นเมื่อจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเพิ่มขึ้น กล่าวคือ ครอบครัวที่มีสมาชิกในครัวเรือนเพียง ๑ - ๒ คน มีความต้องการขายที่ดินเพียงร้อยละ ๕.๐ และเมื่อจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเพิ่มจำนวนขึ้นเป็น ๓ - ๔ คนนั้น ปรากฏว่า มีผู้ต้องการขายที่ดินสูงขึ้นเป็นร้อยละ ๑๐.๔ แสดงว่าสมาชิกในครัวเรือนจำนวนมากนี้อาจยังผลให้หัวหน้าครัวเรือนมีความต้องการที่จะเคลื่อน

ย้าย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนจำนวน ๕ คน และมากกว่านั้น ผู้ที่ต้องการย้ายถิ่นมีอัตราส่วนลดลงเป็นร้อยละ ๘.๕ ทั้งนี้อาจเป็นได้ว่าหัวหน้าครัวเรือนของครอบครัวที่มีสมาชิกในครัวเรือนจำนวนมากกว่า ๕ คนขึ้นไปนั้น มีความเห็นวามสมาชิกในครัวเรือนของตนมีจำนวนมากเกินกว่าที่จะเคลื่อนย้ายไปแสวงหาที่ทำกินในท้องถิ่นอื่นได้โดยสะดวก

ตารางที่ ๑๕ จำนวนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามความต้องการย้ายถิ่นและจำนวนสมาชิกในครัวเรือน

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	ร้อยละ		รวม	จำนวนตัวอย่าง
	ความต้องการย้ายถิ่น			
	ต้องการ	ไม่ต้องการ		
๑ - ๒ คน	๕.๐	๘๕.๐	๑๐๐.๐	๑๑๐
๓ - ๔ คน	๙.๕	๘๒.๖	๑๐๐.๐	๒๐๔
๕ - ๖ คน	๙.๘	๘๒.๑	๑๐๐.๐	๒๖๙
๗ - ๘ คน	๑๐.๕	๘๙.๖	๑๐๐.๐	๒๕๑
๙ คนและมากกว่า	๘.๕	๘๑.๕	๑๐๐.๐	๒๑๓
รวม	๘.๑	๘๑.๘	๑๐๐.๐	๑,๐๔๕

ปัจจัยทางสังคมอันอาจยังผลต่อการย้ายถิ่น

ผลการศึกษาจากประเทศต่าง ๆ พบว่า ความแตกต่างกันทางด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคมมีผลต่อการย้ายถิ่นไม่น้อย มักจะพบเสมอว่า ผู้คอยการศึกษาจะมีการย้ายถิ่นน้อยกว่าผู้มีการศึกษาสูง และผู้มีการศึกษอกับสังคมภายนอกมากกว่าก็มีแนวโน้มที่จะย้ายถิ่นสูง

กว่าควย ดังนั้น ในส่วนนี้ของการวิเคราะห์ ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาและวิเคราะห์ถึง ปัจจัยทางสังคมอันได้แก่การศึกษา การติดต่อกับสังคมภายนอก อันอาจยังผลต่อการย้ายถิ่น เพื่อดูความแตกต่างในความตองการย้ายถิ่นของผู้ที่มีสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ต่างกัน

ก. การศึกษา การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญซึ่งยังผลต่อการย้ายถิ่นของประชากร กล่าวคือ ผู้มีระดับการศึกษาสูงมักจะมีแนวโน้มเอียงในอันที่จะย้ายถิ่นดังปรากฏในตาราง ข้างล่าง

ตารางที่ ๑๖ จำนวนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามความตองการย้ายถิ่นและ ระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	ร้อยละ			จำนวน ตัวอย่าง
	ความตองการย้ายถิ่น		รวม	
	ตองการ	ไม่ตองการ		
ไม่เคยเรียน	๕.๕	๙๔.๕	๑๐๐.๐	๒๑๙
เคยเรียนแต่ไม่จบชั้นประถมปีที่ ๔	๕.๕	๙๔.๕	๑๐๐.๐	๒๕๕
จบชั้นประถมปีที่ ๔ - ประถมปีที่ ๖	๙.๕	๙๐.๖	๑๐๐.๐	๕๓๔
จบชั้นประถมปีที่ ๗ และสูงกว่า	๑๕.๙	๘๔.๓	๑๐๐.๐	๙๐
รวม	๘.๑	๙๑.๙	๑๐๐.๐	๑,๐๙๔

ปรากฏว่า โดยทั่วไปแล้วมีผู้ตองการย้ายถิ่นออกจากหมู่บ้านที่อาศัยอยู่น้อยมาก เพียงประมาณร้อยละ ๘ ของหัวหน้าครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างทั้งหมด แต่เมื่อพิจารณา ผู้ตองการย้ายถิ่นในระดับการศึกษาต่าง ๆ กันจะเห็นถึงอิทธิพลของการศึกษาตอความ ตองการย้ายถิ่นโดยชัดเจนน ดังปรากฏว่ามีอัตราสวนของผู้ตองการย้ายถิ่นตอผู้ไม่ตอง การย้ายถิ่นสูงขึ้นในกลุ่มผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงขึ้นตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษา

และวิจัยในประเทศ เช่นจากการศึกษาของ Tekse^{๒๖} ที่ประเทศจาไมกา กล่าวคือ ในจำนวนผู้ย้ายถิ่นทั้งหมดนั้น ผู้ที่มีการศึกษาสูงมีสัดส่วนเป็น ๒ เท่าของจำนวนเฉลี่ยของผู้ย้ายถิ่นทั่วประเทศ และจากการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจของผู้ที่อาจจะย้ายถิ่นโดย ดร. วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ^{๒๗} พบว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงมีแนวโน้มที่จะเห็นว่าท้องถิ่นอื่นเหมาะแก่การเข้ามาหาถิ่นมากกว่าท้องถิ่นที่ตนกำลังอาศัยอยู่ กล่าวคือ หัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาสูงกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ไม่พอใจในสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน และเห็นว่าที่อื่นเหมาะแก่การเข้ามาหาถิ่นมากกว่ามีถึงร้อยละ ๒๐.๑ ในขณะที่ผู้ที่ไม่เคยเรียนมีเพียงร้อยละ ๖.๔ เท่านั้น

ข. การติดต่อกับสังคมภายนอก จากการศึกษาลหลายแห่งพบว่า การเดินทางไปในที่ชุมนุมชนยอมทำ หมายความว่า หมายความว่า โอกาสได้เห็นความแตกต่างระหว่างการค้าเป็นชีวิตในท้องถิ่นของตนกับท้องถิ่นอื่น ลักษณะที่อาจทำให้เห็นถึงปัจจัยด้านการติดต่อกับสังคมภายนอกได้แก่ ประสิทธิภาพในการย้ายถิ่น การมีโอกาสเดินทางไปในตัวอำเภอ หรือจังหวัดอื่น ๆ และระยะทางจากที่ตั้งของหมู่บ้านถึงชุมชนใหญ่ ๆ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาถึงประสิทธิภาพในการย้ายถิ่นกับความต้องการย้ายถิ่น (ตารางที่ ๑๗) ปรากฏว่า มีผู้ไม่เคยย้ายถิ่นซึ่งต้องการย้ายถิ่นเพียงร้อยละ ๔.๖ แต่ในจำนวนผู้ที่เคยย้ายถิ่นนั้น มีผู้ต้องการย้ายถิ่นสูงถึงร้อยละ ๑๑.๐ แสดงว่าประสิทธิภาพในการย้ายถิ่น ซึ่งหมายถึงการเคยเห็นสภาพความเป็นอยู่ของประชากรในท้องที่แห่งอื่น หรืออีกนัยหนึ่งการเป็นผู้ที่มีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากกว่า ย่อมก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่จะแก้ไขปัญหาในการเข้าไปเป็นสมาชิกในท้องถิ่นใหม่ ประสิทธิภาพนี้ทำให้บุคคลกลายย้ายถิ่นมากกว่าผู้อื่น ดังนั้นประสิทธิภาพในการย้ายถิ่นจึงเป็นปัจจัยทางสังคมปัจจัยหนึ่งซึ่งอาจยังผลต่อการย้ายถิ่น

^{๒๖} Tekse, op.-cit., pp. 647 - 658.

^{๒๗} วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ แหล่งเดียวกับข้างต้น หน้า ๕

ตารางที่ ๑๓ จำนวนรอยละของหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามความต้องการขายดินและ
ประสพการณ์ในการขายดิน

ประสพการณ์ในการขายดิน	รอยละ			จำนวน ตัวอย่าง
	ความต้องการขายดิน		รวม	
	ต้องการ	ไม่ต้องการ		
ไม่เคยขาย	๔.๖	๙๕.๔	๑๐๐.๐	๔๔๒
เคยขาย	๑๑.๐	๘๙.๐	๑๐๐.๐	๖๐๐
รวม	๘.๑	๙๑.๙	๑๐๐.๐	๑,๐๔๒

สำหรับความต้องการขายดิน โดยพิจารณาถึงจำนวนจังหวัดที่ที่เคยไปพบว่า ผู้
เคยไปจังหวัดอื่น ๆ มากเท่าใดจะยังมีความต้องการขายดินมากขึ้นเพียงนั้น ดังปรากฏใน
ตารางที่ ๑๔ ว่าจำนวนรอยละของผู้ที่เคยไปต่างจังหวัด ๕ - ๖ จังหวัด ซึ่งต้องการขายดิน
สูงที่สุดถึงรอยละ ๒๙.๐ รองลงไปคือผู้ที่เคยไปจังหวัดต่าง ๆ มาแล้ว ๓ - ๔ จังหวัด
และ ๑ - ๒ จังหวัด รอยละ ๑๕.๙ และ ๙.๒ ตามลำดับ ส่วนผู้ไม่เคยไปจังหวัดใด ๆ
เลยนั้นมีผู้ต้องการขายเพียงรอยละ ๖.๕ เป็นที่น่าสังเกตว่า ในกลุ่มผู้ที่เคยไปจังหวัดอื่น ๆ
มาแล้ว ๙ จังหวัดและมากกว่านั้น มีจำนวนรอยละของผู้ต้องการขายดินลดลงเหลือเพียง
๙.๑ นั้น เนื่องจากมีจำนวนผู้เคยไปจังหวัดอื่น ๆ ตั้งแต่ ๙ จังหวัดขึ้นไปมีจำนวนน้อยมาก
จึงไม่อาจศึกษาและวิเคราะห์ให้เห็นชัดลงไปได้

ตารางที่ ๑๘ จำนวนรอยละของหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามความต้องการย้ายถิ่นและจำนวนจังหวัดอื่นที่เคยไป

จำนวนจังหวัดอื่นที่เคยไป	รอยละ			จำนวนตัวอย่าง
	ความต้องการย้ายถิ่น		รวม	
	ต้องการ	ไม่ต้องการ		
ไม่เคย	๖.๕	๕๓.๕	๑๐๐.๐	๕๖๕
๑ - ๒ จังหวัด	๓.๒	๕๒.๘	๑๐๐.๐	๕๖๙
๓ - ๔ จังหวัด	๑๕.๓	๘๕.๓	๑๐๐.๐	๕๕
๕ - ๖ จังหวัด	๒๕.๐	๓๑.๐	๑๐๐.๐	๓๑
๗ จังหวัดและมากกว่า	๕.๑	๕๐.๕	๑๐๐.๐	๑๑
รวม	๘.๒	๕๑.๘	๑๐๐.๐	๑,๐๓๑

ทั้งนี้ แสดงให้เห็นว่า การติดต่อกับสังคมภายนอกเป็นปัจจัยทางสังคมอย่างหนึ่งซึ่งอาจยังผลต่อการย้ายถิ่น ซึ่งตรงกับการศึกษาของ ดร. วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ^{๒๘} ซึ่งพบว่า ในหมู่มนุษย์มีรายไคร่ระดับเดียวกัน ผู้ไม่เคยเดินทางไปจังหวัดอื่นเลยมีความเห็นว่าการย้ายถิ่นเหมาะสมแก่การทำมาหากินเพียงร้อยละ ๔.๒ แต่ผู้ที่เคยเดินทางไปต่างจังหวัดบ่อยมีความเห็นดังกล่าวถึงร้อยละ ๑๖.๓

ความสะดวกในการติดต่อคมนาคมกับชุมชนอื่นอาจยังผลต่อความต้องการย้ายถิ่นของบุคคล กล่าวคือ การคมนาคมที่สะดวกและรวดเร็วมักจะเป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการเคลื่อนย้าย ตารางที่ ๑๙ แสดงให้เห็นว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่ใกล้ชุมชนและมี การ

^{๒๘} วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ แหล่งเดียวกับข้างต้น หน้า ๑๖

คมนาถมติดตอสะควกมีความตองการยายถิ่นสูงที่สุดคือ รอยละ ๕.๖ ของผู้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านลักษณะดังกล่าว รองลงมาคือผู้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่ทางไกลมากและมีการติดตอคมนาถมไมสะควก และผู้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่ทางไกลพอควร เป็นจำนวนรอยละ ๔.๑ และ ๓.๕ ของผู้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มีลักษณะดังกล่าวตามลำดับ ส่วนผู้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มีสภาพเป็นตลาดกลับมีความตองการยายถิ่นนอยที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นไควว่าผู้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มีสภาพเป็นตลาดมีความพอใจในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่แล้ว ส่วนผู้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่ทางไกลมากและมีการคมนาถมไมสะควก แดกลับมีจำนวนรอยละของผูตองการยายถิ่นสูงนั้น อาจเป็นไปไควว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นผู้ที่ระสบความลำบากหรือมีป้เกหาในการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตามที่ ๑๕ ไคแสดงให้เห็นวาคความสะควกในการคมนาถมติดตอมิได้เป็นปัจจัยอันสำคัญที่อาจยังผลให้เกิดการยายถิ่น

ตารางที่ ๑๘ จำนวนรอยละของหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามความตองการยายถิ่นและระยะทางจากหมู่บ้านถึงที่ชุมนุมชน

ระยะทางจากหมู่บ้านถึงที่ชุมนุมชน	รอยละ		รวม	จำนวนตัวอย่าง
	ความตองการยายถิ่น			
	ตองการ	ไมตองการ		
ไกลมาก	๔.๑	๕๑.๔	๑๐๐.๐	๓๕๔
ไกล	๓.๕	๕๒.๕	๑๐๐.๐	๓๔๖
ใกล้	๕.๖	๕๐.๔	๑๐๐.๐	๒๘๒
ในตลาด	๖.๖	๕๓.๔	๑๐๐.๐	๕๑
รวม	๔.๒	๕๑.๔	๑๐๐.๐	๑,๐๓๖

ปัจจัยทางเศรษฐกิจอันอาจยังผลต่อการย้ายถิ่น

ในการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยอันเป็นมูลเหตุของการย้ายถิ่นภายในประเทศของประชากรในประเทศต่าง ๆ พบว่า เศรษฐกิจเป็นปัจจัยร่วมของการย้ายถิ่นเสมอ ทั้งยังเป็นแรงจูงใจอันสำคัญของการย้ายถิ่นทั้งในอดีตและปัจจุบัน

การย้ายถิ่นซึ่งมีผลสืบเนื่องมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจมีสาเหตุมาจากทั้งฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ย้ายถิ่น และสภาวะทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นเดิมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ไม่อยู่ในสภาพที่น่าพอใจ รวมทั้งสภาพความเป็นอยู่และโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าในท้องถิ่นอื่น ฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลและสภาวะทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นเดิมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว กรรมสิทธิ์ในที่ดิน ขนาดของที่ดินครอง เป็นต้น

ก. ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวค่าน่าจะมีความโน้มเอียงของความต้องการย้ายถิ่นมากกว่า เนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจของตนผลักดันให้เกิดความมุ่งหวังที่จะไปแสวงหาที่อื่น ๆ ที่อาจจะให้ผลทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า

ตารางที่ ๒๐ จำนวนร้อยละของหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามความต้องการย้ายถิ่นและฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวในสายตาของผู้สัมภาษณ์

ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวในสายตาของผู้สัมภาษณ์	ร้อยละ			จำนวนตัวอย่าง
	ความต้องการย้ายถิ่น		รวม	
	ต้องการ	ไม่ต้องการ		
จน	๘.๒	๘๑.๘	๑๐๐.๐	๔๑๓
ปานกลาง	๘.๒	๘๑.๘	๑๐๐.๐	๔๖๕
ดี	๘.๐	๘๒.๐	๑๐๐.๐	๑๓๓
รวม	๘.๑	๘๑.๘	๑๐๐.๐	๑,๐๑๑

เมื่อพิจารณาความต้องการการย้ายถิ่นของหัวหน้าครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวแตกต่างกันแล้ว (ตารางที่ ๒๐) ปรากฏว่า มีความแตกต่างกันอย่างมากจนกล่าวไม่ได้ว่า ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวตามีความต้องการการย้ายถิ่นมากกว่าสาเหตุหนึ่งคงจะเป็นเพราะการไร้ความรู้สึกของผู้สัมภาษณ์เป็นเหตุแล้วฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวนั้น ไม่สามารถไร้เป็นคตินที่จะชี้ให้เห็นสภาพเศรษฐกิจของหัวหน้าครัวเรือนได้อย่างชัดเจนนัก จึงทำให้ขอมูลคลาดเคลื่อนไปบ้าง อย่างไรก็ตาม ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำก็ยังแสดงให้เห็นถึงความต้องการที่จะย้ายถิ่นมากกว่าผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงเล็กน้อย

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้พิจารณาปัจจัยทางเศรษฐกิจด้านบน ๆ ซึ่งอาจชี้ให้เห็นถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจอันอาจยังผลให้บุคคลเคลื่อนย้ายได้ ปัจจัยอื่น ๆ ที่จะนำมาพิจารณาคือกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ความเพียงพอในจำนวนที่ดินครองเพื่อการเกษตร ความเพียงพอในผลผลิตทางเกษตรและจำนวนที่ดินเช่า เป็นต้น แต่เนื่องจากตัวอย่างของการศึกษารังนี้ส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรมดังกล่าวแล้ว การกล่าวถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจด้านต่าง ๆ ที่อาจทำให้หัวหน้าครัวเรือนเหล่านี้ต้องการย้ายถิ่นก็คือ การกล่าวถึงลักษณะต่าง ๆ ของเกษตรกรนั่นเอง ผู้ศึกษาจึงเห็นสมควรที่จะแยกพิจารณาถึงความต้องการย้ายถิ่นจำแนกตามลักษณะต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจของเกษตรกรโดยเฉพาะ ซึ่งอาจจะชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเศรษฐกิจและความต้องการย้ายถิ่นได้ชัดเจนขึ้น เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ ปัจจัยเศรษฐกิจด้านต่าง ๆ ที่จะนำมาศึกษานั้น บางอย่างก็เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรโดยเฉพาะเท่านั้น

ข. จำนวนที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์ ลักษณะของปัจจัยเศรษฐกิจประการแรก คือ จำนวนที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์ จากตารางที่ ๒๑ แสดงให้เห็นถึงความต้องการย้ายถิ่นของเกษตรกรจำแนกตามจำนวนที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์ขนาดต่าง ๆ พบว่า ความต้องการย้ายถิ่นนั้นมีความแตกต่างกันไปในหมู่เกษตรกรที่มีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ขนาดต่าง ๆ กัน แต่เกษตรกรที่มีจำนวนที่ดินที่เป็นของตนเองมากขึ้นมิได้มีความต้องการย้ายถิ่นลดลง เช่น เกษตรกรที่มีที่ดินขนาด ๒๐ - ๒๕ ไร่ หรือ ๔๐ - ๔๕ ไร่ มีความต้องการย้ายถิ่นถึงร้อยละ ๑๑.๓

และ ๒๐.๐ ตามลำดับ ในขณะที่เกษตรกรที่มีที่ดินขนาด ๓๐ - ๓๙ ไร่ และ ๕๐ ไร่ขึ้นไป มีความต้องการขายดินเพียงร้อยละ ๓.๘ และ ๖.๑ ตามลำดับ ความแตกต่างเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่า จำนวนที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์มีอิทธิพลปัจจัยทางเศรษฐกิจอันอาจจะมีผลให้เกิดการขายดินโดยตรง อาจจะเป็นเพราะว่าเกษตรกรที่มีที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์ขนาดใหญ่มากกว่า แต่ที่ดินนั้นอาจให้ผลตอบแทนเพียงพอต่อการดำรงชีวิต เป็นที่น่าสังเกตว่า เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์เลยหรือมีแต่ก็เป็นจำนวนน้อยนั้นมีอัตราส่วนของความต้องการขายดินไม่ถึงร้อยละ ๑๐.๐ อาจจะเป็นเพราะว่าเกษตรกรเหล่านี้ยังไม่ได้รับความกดดันทางเศรษฐกิจมากนัก และอาจเป็นผู้ที่ทำงานทำสวนอยู่ในที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของบิดามารดา

ตารางที่ ๒๑ จำนวนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามความต้องการขายดินและจำนวนที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์

จำนวนที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์	ร้อยละ			จำนวนตัวอย่าง
	ความต้องการขายดิน		รวม	
	ต้องการ	ไม่ต้องการ		
ไม่มี	๕.๑	๕๐.๕	๑๐๐.๐	๑๔๓
มี ๑ - ๙ ไร่	๕.๐	๕๕.๐	๑๐๐.๐	๑๙๙
มี ๑๐ - ๑๙ ไร่	๕.๕	๕๕.๑	๑๐๐.๐	๒๓๙
มี ๒๐ - ๒๙ ไร่	๑๑.๓	๕๙.๓	๑๐๐.๐	๑๒๐
มี ๓๐ - ๓๙ ไร่	๓.๘	๕๖.๑	๑๐๐.๐	๙๕
มี ๔๐ - ๔๙ ไร่	๒๐.๐	๕๐.๐	๑๐๐.๐	๕๐
มี ๕๐ ไร่ขึ้นไป	๖.๑	๕๓.๕	๑๐๐.๐	๖๖
รวม	๓.๕	๕๒.๕	๑๐๐.๐	๘๘๕

ค. ที่ดินเช่าเพื่อการเกษตร การเช่าที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูกนั้น ถือเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจมีปัจจัยหนึ่งที่สำคัญซึ่งก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายชนิดได้ ในจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองนั้น มักจะมีการอพยพออกอย่างเป็นทางการในอัตราค่อนข้างสูงกว่าปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดซึ่งมีการทำนาปลูกข้าวเป็นส่วนใหญ่^{๒๕} เพราะชาวนาขาดความรู้เกี่ยวกับที่ดิน

ตารางที่ ๒๒ จำนวนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามความต้องการขายดินและที่ดินเช่าเพื่อการเกษตร

จำนวนที่ดินเช่าเพื่อการเกษตร	ร้อยละ			จำนวน ตัวอย่าง
	ความต้องการขายดิน		รวม	
	ต้องการ	ไม่ต้องการ		
ไม่ไคเช่า	๖.๘	๘๓.๒	๑๐๐.๐	๗๒๒
เช่า ๑ - ๙ ไร่	๑๐.๐	๘๐.๐	๑๐๐.๐	๖๐
เช่า ๑๐ - ๑๙ ไร่	๑๐.๒	๘๙.๘	๑๐๐.๐	๕๘
เช่า ๒๐ - ๒๙ ไร่	๒๐.๘	๗๙.๒	๑๐๐.๐	๒๘
เช่า ๓๐ - ๓๙ ไร่	-	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๓
เช่า ๔๐ - ๔๙ ไร่	-	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๖
เช่า ๕๐ ไร่และมากกว่า	-	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๖
รวม	๗.๕	๘๒.๖	๑๐๐.๐	๘๙๐

^{๒๕} กรมแรงงาน การศึกษาขอเท็จจริงเรื่องการอพยพของพลเมืองในประเทศไทย เอกสารวิชาการหมายเลข ๗ ตุลาคม ๒๕๐๘ หน้า ๔๘

เมื่อพิจารณาถึงความต้องการยาดิน จำแนกตามขนาดที่ดินเช่าเพื่อการเกษตรในการศึกษารุ่นนี้ (ตารางที่ ๒๒) แสดงให้เห็นถึงผลการศึกษาที่สนับสนุนข้อความดังกล่าว เพราะว่า เกษตรกรที่ไม่ต้องเช่าที่ดินหรือเช่าที่ดินขนาดเล็กคือ ๑ - ๑๕ ไร่ นั้น มีอัตราส่วนของความต้องการยาดินเพียงประมาณร้อยละ ๑๐.๐ หรือน้อยกว่า แต่สำหรับเกษตรกรที่ต้องเช่าที่ดินขนาด ๒๐ - ๒๙ ไร่ มีความต้องการยาดินถึงร้อยละ ๒๐.๘ ผลของการศึกษาไม่ปรากฏว่ามีเกษตรกรชนิด ต้องเช่าที่ดินถึง ๓๐ ไร่หรือมากกว่านั้นเลย

ตารางที่ ๒๓ จำนวนร้อยละของหัวนาครัวเรือน จำแนกตามความต้องการยาดินและความรู้สึกเกี่ยวกับความเพียงพอในที่ดินรองเพื่อการเกษตร

ความรู้สึกเกี่ยวกับที่ดินรองเพื่อการเกษตร	ร้อยละ			จำนวนตัวอย่าง
	ความต้องการยาดิน		รวม	
	ต้องการ	ไม่ต้องการ		
ไม่พอ	๑๐.๕	๘๙.๕	๑๐๐.๐	๕๖๔
พอ	๕.๐	๙๕.๐	๑๐๐.๐	๔๑๙
รวม	๙.๖	๙๐.๔	๑๐๐.๐	๘๘๓

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างหัวหน้าครัวเรือนผู้ไม่ต้องการยาดินและต้องการยาดิน โดยพิจารณาจากความรู้สึกเกี่ยวกับความเพียงพอของจำนวนที่ดินที่ถือครองเพื่อการเกษตรในปัจจุบัน จะทำให้เห็นแนวโน้มของการยาดินซึ่งเป็นผลของปัจจัยทางเศรษฐกิจได้ชัดเจนขึ้น จากตารางที่ ๒๓ ปรากฏว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีความต้องการยาดิน มีผู้ที่ต้องการยาดินเพียงร้อยละ ๙.๖ เท่านั้น

แต่เมื่อพิจารณาความแตกต่างของผู้ต้องการยาดินระหว่างผู้ที่รู้สึกว่ามีจำนวนที่ดินตนทำกินอยู่นั้นเพียงพอแล้วกับผู้ที่รู้สึกว่ายังไม่เพียงพอ ผลของการศึกษาแสดงให้เห็น

อย่างชัดเจนว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกเชิงพ้อในขนาดที่ดินที่ทำการเกษตรกรรม
กับความต้องการขายถิ่น กล่าวคือ เกษตรกรที่มีความรู้สึกว่าที่ดินที่ตนทำกินอยู่ยังไม่เพียงพอ
นั้นมีอัตราส่วนของผู้ต้องการขายมากกว่าเกษตรกรที่มีความรู้สึกว่าที่ดินเพียงพอแล้วถึง ๒
เท่า คือร้อยละ ๑๐.๕ และ ๕.๐ ตามลำดับ

และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างเกษตรกรผู้ไม่ต้องการขายดินและต้องการขายดิน
โดยพิจารณาจากความรู้สึกเกี่ยวกับผลผลิตทางการเกษตรต่อการดำรงชีวิตของครอบครัวก็
เช่นกัน (ตารางที่ ๒๔) พบว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างความพ้อเพียงพอหรือไม่เพียงพอของ
ผลผลิตทางการเกษตร และความต้องการที่จะขายถิ่น เนื่องจากเกษตรกรที่รู้สึกว่าการผลิต
ที่ตนผลิตได้นั้นเพียงพอต่อการดำรงชีวิตของครอบครัวในปัจจุบัน มีความต้องการขายดินเพียง
ร้อยละ ๕.๕ แต่เกษตรกรที่มีความรู้สึกว่ายังไม่เพียงพอมีอัตราส่วนของผู้ต้องการขายถิ่น
เพิ่มขึ้นเป็น ๒ เท่าเช่นกัน คือร้อยละ ๑๐.๕

ตารางที่ ๒๔ จำนวนร้อยละของหัวานาครัวเรือน จำแนกตามความต้องการขายดินและ
ความรู้สึกเกี่ยวกับผลผลิตทางการเกษตรต่อการดำรงชีวิตของครอบครัว

ความรู้สึกเกี่ยวกับผลผลิต ทางการเกษตร	ร้อยละ			จำนวน ตัวอย่าง
	ความต้องการขายดิน		รวม	
	ต้องการ	ไม่ต้องการ		
พ้อ	๕.๕	๕๕.๑	๑๐๐.๐	๕๑๒
ไม่พ้อ	๑๐.๕	๘๙.๑	๑๐๐.๐	๒๔๙
บางปีพ้อ บางปีไม่พ้อ	-	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๑
รวม	๗.๕	๘๒.๖	๑๐๐.๐	๗๗๐

ผลการศึกษานี้จากกล่าวได้ว่า ความรู้สึกเพียงพอในขนาดที่ดินที่คนทำการเพาะปลูกและผลิตผลที่ตนผลิตได้นั้น ก็เป็นปัจจัยอันหนึ่งซึ่งอาจผลักดันให้เกิดการย้ายถิ่นได้ ซึ่งตรงกับการศึกษาของ ดร. วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ^{๓๐} ซึ่งศึกษากถึงลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้ที่อาจจะย้ายถิ่นในเขตพัฒนาชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า แม่จำนวนผู้ที่เห็นว่าที่อื่นเหมาะแก่การทำมาหากินมากกว่าจะมีเพียงไม่ถึงร้อยละ ๑๐ ของตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาทั้งหมด แต่ในจำนวนนี้ผู้ที่กำลังเผชิญปัญหาทำมาหากินมีความโน้มเอียงในอันที่จะเห็นว่าที่อื่น ๆ ดีกว่าตำบลที่ตนอาศัยอยู่ มากกว่าผู้ที่ไม่ประสบปัญหาการทำมาหากินในขณะนี้ กล่าวคือ หัวหน้าครัวเรือนชายที่ไม่มีปัญหาและมีปัญหา มีความเห็นว่าที่อื่นเหมาะแก่การทำมาหากินร้อยละ ๖.๓ และ ๔.๖ และหัวหน้าครัวเรือนหญิงที่ไม่มีปัญหาและมีปัญหา มีความคิดเห็นในเรื่องเดียวกันร้อยละ ๔.๕ และ ๔.๔ ตามลำดับ

ปัจจัยอีกประการหนึ่งซึ่งอาจมีผลต่อการทำมาหากินของประชากร นั่นคือการได้รับการช่วยเหลือในเรื่องนำที่ดินในการเพาะปลูก เพราะเป็นที่ปรากฏอยู่เสมอว่าในจังหวัดที่มีการอพยพออกตามฤดูกาลเป็นปกติธรรมดา นั้น มักจะมีการเคลื่อนย้ายมากในเวลาที่เกิดขาดแคลนน้ำอย่างหนักในฤดูแล้ง^{๓๑} บางตำบลถึงแม้ราษฎรถือครองที่ดินขนาดเล็กมากก็ตาม แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีผู้อพยพย้ายออกจากภูมิลำเนาของตน ทั้งนี้เพราะมีระบบการชลประทานดี ที่ดินให้ผลผลิตสูง แต่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือผู้ถือครองที่ดินขนาดกลางได้ละทิ้งที่ดินของตนอพยพไปอยู่ที่อื่น เพราะที่ดินให้ผลผลิตน้อยมาก^{๓๒}

^{๓๐} วิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ แหล่งเดียวกับข้างต้น หน้า ๔

^{๓๑} กรมแรงงาน แหล่งเดียวกับข้างต้น หน้า ๔๔

^{๓๒} ดูแหล่งที่แล้ว หน้า ๔๗

ตารางที่ ๒๕ จำนวนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามความต้องการขายดินและการได้รับ
นำจากชลประทาน

การรับน้ำจากชลประทาน	ร้อยละ			จำนวน ตัวอย่าง
	ความต้องการขายดิน		รวม	
	ต้องการ	ไม่ต้องการ		
ได้รับ	๘.๒	๘๐.๘	๑๐๐.๐	๑๕๒
ไม่ได้รับ	๖.๘	๘๓.๒	๑๐๐.๐	๘๓๒
รวม	๘.๒	๘๒.๘	๑๐๐.๐	๘๘๔

จากการพิจารณาถึงความแตกต่างของความต้องการขายดินระหว่างผู้ที่ได้รับและ
ผู้ที่ไม่ได้รับนำจากชลประทาน ปรากฏผลในทางตรงกันข้าม กล่าวคือ ผู้ที่ได้รับนำจาก
ชลประทานกลับมีความต้องการขายดินมากกว่าผู้ที่ไม่ได้รับนำจากชลประทาน ซึ่งแสดงว่า
การไม่ได้รับนำจากชลประทานนั้นไม่ได้เป็นปัจจัยที่อาจยังผลผลักดันให้เกิดการขายดินแต่
ประการใด อาจจะเป็นไปได้ว่า ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้เป็นหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ใน
เขตชนบท ซึ่งไม่ค่อยจะได้รับการช่วยเหลือทางด้านการชลประทานอยู่แล้ว หรือได้รับแต่
ก็เพียงเล็กน้อยไม่เพียงพอจนเกิดความพอใจในผลผลิตที่เพิ่มขึ้นเพราะการช่วยเหลือนั้น ๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยอันอาจยังผลต่อการขายดิน

ปัจจัยอันเป็นมูลเหตุของการขายดินไม่มีความคงตัว หากแต่แปรผันไปตามสภาพ
เศรษฐกิจและสังคมของบุคคลเป็นสำคัญ โดยรวมถึงสภาวะทางประชากรของบุคคลนั้น ๆ
ด้วย ในตอนต้นผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ปัจจัยสำคัญ ๆ อันอาจยังผลต่อการขายดินในแต่ละ
ปัจจัย แต่เพื่อที่จะศึกษาให้เข้าใจถึงผลของปัจจัยดังกล่าวได้ดียิ่งขึ้น ผู้ศึกษาจึงได้นำปัจจัย

อันอาจยังผลต่อการขยายดินบางประการมาหาความสัมพันธ์ เพื่อจะได้อรรถาธิบายถึงปัจจัยที่มี
ความสำคัญอันอาจยังผลต่อการขยายดินอย่างแน่ชัดยิ่งขึ้น

ในการศึกษาถึงปัจจัยด้านการศึกษาที่อาจจะมีผลต่อการขยายดินนั้น พบว่า มีผู้ต้อง
การขยายดินเพิ่มขึ้นในกลุ่มผู้มีการศึกษาสูงขึ้นเป็นลำดับ เช่นเดียวกับที่พบว่าผู้ที่มีประสิทธิภาพ
ในการขยายดินมาแล้วจะมีความต้องการขยายดินสูงกว่าผู้ไม่เคยขยายดินมาก่อน เมื่อพิจารณา
ถึงความสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิภาพในการขยายดินและระดับการศึกษาของผู้ต้องการขยาย
ดิน พบว่าทั้งหัวหน้าครัวเรือนผู้ไม่เคยขยายดินและเคยขยายดินต่างก็มีความต้องการขยายดิน
เพิ่มขึ้นเมื่อหัวหน้าครัวเรือนเหล่านั้นมีการศึกษาสูงขึ้น (ตารางที่ ๒๖) และในขณะเดียวกัน
ถ้าพิจารณาความแตกต่างของความต้องการขยายดินระหว่างหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่เคยขยายดิน
และเคยขยายดินในระดับการศึกษาต่างกันแล้ว ปรากฏว่า หัวหน้าครัวเรือนที่เคยขยายมี
ความต้องการขยายดินสูงกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่เคยขยายดินในระดับการศึกษาตั้งแต่ชั้น
ประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ รวมทั้งผู้ที่ไม่เคยเรียนเลยด้วย แต่สำหรับผู้ไม่เคยเรียน
นั้น ประสิทธิภาพในการขยายดินไม่สูงจะมีผลต่อหัวหน้าครัวเรือนผู้ต้องการขยายดินกลุ่มนี้เท่าใด
นัก

ตารางที่ ๒๖ จำนวนรอยละของผู้ต้องการขยายดิน จำแนกตามประสิทธิภาพในการขยายดิน
และระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	ประสิทธิภาพในการขยายดิน		รวม
	ไม่เคยขยาย	เคยขยาย	
ไม่เคยเรียน	๕.๓ (๑๑๓)	๖.๑ (๑๑๔)	๕.๓ (๒๒๗)
เรียนแต่ไม่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	๓.๑ (๑๓๐)	๔.๒ (๑๒๒)	๕.๖ (๒๕๒)
จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ - ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖	๕.๑ (๒๒๗)	๑๕.๘ (๒๘๕)	๑๑.๓ (๕๒๒)
จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ และสูงกว่า	๑๒.๕ (๘)	๑๑.๘ (๕๘)	๑๑.๘ (๖๗)
รวม	๘.๘ (๔๙๘)	๑๒.๐ (๕๘๐)	๘.๓ (๑,๐๖๘)

เป็นที่น่าสังเกตว่า สำหรับหัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ และสูงกว่านั้น ความต้องการขายกินของผู้ไม่เคยขายดินและเคยขายดินมีอัตราส่วนร้อยละ ๑๒.๕ และ ๑๑.๘ ตามลำดับ

ผลการศึกษาจึงสรุปได้ว่า ประสิทธิภาพในการขายดินอาจจะเป็นผลผลักดันให้เกิดความต้องการขายดินมากน้อยต่างกันในกลุ่มผู้ที่มีการศึกษาสูงจนถึงระดับหนึ่ง กล่าวคือ หัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาไม่เกินชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ นั้น ผู้ที่เคยขายดินมีความต้องการขายดินสูงกว่าผู้ไม่เคยขายดินอย่างเห็นได้ชัด แต่หัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ และสูงกว่า และผู้ไม่เคยเรียนนั้น ไม่ว่าจะมีประสิทธิภาพในการขายดินหรือไม่ก็ตาม จะมีความต้องการขายดินไม่แตกต่างกัน

ผลการศึกษาที่ผู้อื่นได้ทำไว้แล้วเกี่ยวกับปัจจัยทางสังคมบางประการที่อาจยังผลต่อการขายดินของชาวนานในประเทศไทย พบว่า ประสิทธิภาพในการเคยไปเห็นความเป็นอยู่ของประชากรและสภาพของชุมชนอื่น ทำให้บุคคลมีความกล้าที่จะขายดินมากกว่าผู้ไม่มีประสิทธิภาพเช่นนั้น ผลการศึกษาค้นคว้าสนับสนุนแนวความคิดอันนี้ กล่าวคือ มีผู้ต้องการขายดินเพิ่มขึ้นตามความถี่ของการไปตลาดในอำเภอ นอกจากนี้ หัวหน้าครัวเรือนที่มีโอกาสเดินทางไปจังหวัดอื่น ๆ มากเท่าใดก็ยิ่งมีความโน้มเอียงที่จะมีความต้องการขายดินเพิ่มขึ้น (ตารางที่ ๒๗) เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทั้งสอง ปรากฏว่า หัวหน้าครัวเรือนที่เคยไปตลาดในอำเภอนั้น มีความต้องการขายดินสูงขึ้นเมื่อมีโอกาสได้ไปจังหวัดอื่นหลายจังหวัดเช่นกัน แต่ในบรรดาผู้ที่ไม่เคยไปจังหวัดอื่น ๆ เลยนั้น ไม่ว่าจะไปตลาดนาน ๆ ครั้งหรือไปบ่อย ๆ ก็ตาม จะมีความต้องการขายดินไม่แตกต่างกันเลย ในทางตรงกันข้าม ในบรรดาหัวหน้าครัวเรือนที่เคยไปจังหวัดอื่น ๆ ๑ - ๒ จังหวัด และ ๕ จังหวัดขึ้นไป ความต้องการขายดินของผู้ที่ไปตลาดนาน ๆ ครั้ง กลับสูงกว่าผู้ที่ไปบ่อย ๆ แสดงว่าการได้ไปจังหวัดอื่น ๆ นั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญอันอาจยังผลต่อการขายดิน ถึงแม้ว่าจะไม่ค่อยมีโอกาสได้ไปตลาดในอำเภอเลยก็ตาม

ตารางที่ ๒๓ จำนวนรอยละของผู้ต้องการขายดิน จำแนกตามความถี่ของการไปตลาดในอำเภอและจำนวนจังหวัดก่อนที่เคยไป

จำนวนจังหวัดก่อน ที่เคยไป	ความถี่ของการไปตลาดในอำเภอ			รวม
	ไม่เคยไป	นาน ๆ ไปครั้ง	ไปบ่อยครั้ง	
ไม่เคยไป	๖.๑ (๓๓)	๖.๖ (๓๕๐)	๖.๔ (๔๕)	๖.๕ (๔๖๑)
๑ - ๒ จังหวัด	๐.๐ (๒๒)	๔.๐ (๒๙๖)	๕.๘ (๑๖๔)	๙.๑ (๔๖๒)
๓ - ๔ จังหวัด	* ก (๑)	๔.๘ (๖๑)	๓๑.๐ (๒๔)	๑๖.๕ (๘๑)
๕ จังหวัดขึ้นไป	* ก (๑)	๒๕.๕ (๑๙)	๒๑.๙ (๒๓)	๒๒.๐ (๔๑)
รวม	๓.๕ (๕๙)	๘.๒ (๙๐๔)	๙.๒ (๒๙๔)	๘.๒ (๑,๐๕๕)

* ก ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า ๕

จากการศึกษาของผู้อื่น พบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่เคยขายดินมาแล้วอย่างน้อย ๑ ครั้ง มีความต้องการขายดินมากกว่าผู้ที่ไม่เคยขายไปไหนเลย แต่ความต้องการขายดินนั้นน่าจะผันแปรไปตามระยะทางจากหมู่บ้านถึงชุมชน จากตารางที่ ๒๔ ได้ให้คำตอบในเรื่องนี้ว่า หัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในตลาดมีความต้องการขายดินน้อยที่สุดเพียงร้อยละ ๖.๖ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะว่า อยู่ในตลาดซึ่งมีความสะดวกสบายอยู่แล้วจึงไม่อยากจะขายไปไหน สำหรับหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในตลาดมีความต้องการขายดินมากที่สุดคือร้อยละ ๘.๖ ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าอยู่ในใกล้ชุมชนมีโอกาสได้เห็นความเจริญ และความเป็นไปของสังคมอื่น นอกจากนี้การคมนาคมที่สะดวกช่วยให้เกิดความต้องการขายมากขึ้น กล่าวได้ว่าส่วนหนึ่งอาจมีความต้องการขายไปอยู่ในตลาดก็ได้ ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่ห่างไกลจากชุมชนมากแต่มีความต้องการขายดินถึงร้อยละ ๘.๑ นั้น มีข้อสันนิษฐานเช่นกันว่า อาจเป็นเพราะว่าอยู่ไกลมาก จึงเกิดความอยากที่จะขายไปแสวงหาที่ใหม่ที่อยู่

ไกลชุมชนมากกว่า อย่างไรก็ตาม ผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มีระยะทางห่างจากชุมชนมากหรือน้อยต่างกัน ก็มีได้มีความต้องการขายดินแตกต่างกันมากนัก

ตารางที่ ๒๕ จำนวนรอยตะขงของผู้ต้องการขายดิน จำแนกตามระยะทางจากหมู่บ้านถึงที่ชุมชนและประสิทธิภาพในการขายดิน

ประสิทธิภาพในการขายดิน	ระยะทางจากหมู่บ้านถึงชุมชน				รวม
	ไกลมาก	ไกล	ใกล้	ในตลาด	
ไม่เคยขาย	๑.๙ (๑๕๔)	๖.๘ (๑๕๘)	๖.๑ (๑๕๘)	๓.๓ (๓๐)	๘.๘ (๕๘๐)
เคยขาย	๑๒.๙ (๒๐๕)	๘.๑ (๑๙๘)	๑๓.๘ (๑๓๘)	๘.๒ (๖๑)	๑๐.๙ (๕๙๘)
รวม	๘.๑ (๓๕๙)	๑๔.๙ (๓๕๖)	๑๙.๙ (๒๙๖)	๑๑.๕ (๙๑)	๓๙.๕ (๑,๐๗๘)

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิภาพเรื่องการขายดิน และระยะทางจากหมู่บ้านถึงที่ชุมชนแล้ว ปรากฏว่า มีความแตกต่างระหว่างความต้องการของหัวหน้าครัวเรือนที่ เคยขายดินและไม่เคยขายดิน ไม่ว่าจะอยู่ไกล หรือใกล้ชุมชนเพียงใด กล่าวคือ ผู้ที่ เคยขายดินมีความต้องการขายดินสูงกว่าผู้ไม่เคยขายดินเสมอ ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนที่บานอยู่ไกลจากชุมชนมาก กล่าวคือ ผู้ที่ เคยขายดินมีความต้องการขายดินสูงถึงรอยตะขง ๑๒.๙ ในขณะที่ผู้ไม่เคยขายดินมีความต้องการเพียงรอยตะขง ๑.๙ ความแตกต่างเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะว่าผู้เคยขายดินนั้นมีประสิทธิภาพในการขายดินมาแล้ว ประกอบทั้งอาจไม่พอใจในสภาพที่ตั้งของหมู่บ้านจึงมีความต้องการขายไปอยู่ที่ที่มีความสะดวกมากกว่า แม้ระยะทางจะไกลมากก็ไม่เห็นเป็นการยากที่จะเคลื่อนย้ายไปอีก ตรงกันข้ามกับผู้ไม่เคยขายดินซึ่งอาจจะมีความรู้สึกว่าระยะทางไกลมากเกินไปกว่าที่จะเคลื่อนย้าย ประกอบกับการที่ไม่เคยเคลื่อนย้ายไปไหนเลย ทำให้ไม่มีความต้องการขาย

สำหรับหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในตลาดนั้น พบว่า มีความแตกต่างระหว่างความต้องการขายดินของผู้ที่ไม่เคยขายดิน และเคยขายดินเช่นกัน ผู้ที่อยู่ในตลาดที่เคยขายดินมีความต้องการขายดินร้อยละ ๘.๒ แต่ผู้ที่อยู่ในตลาดที่ไม่เคยขายดินมีเพียงร้อยละ ๓.๓ เท่านั้น แสดงว่า ผู้เคยขายดินนั้นมักจะอยู่ในที่ชุมนุมชนซึ่งมีความสะดวกสบายก็ยังคงต้องการที่จะเคลื่อนย้ายไปอีก

ดังนั้น จึงสรุปผลการศึกษาได้ว่า มีความแตกต่างเพียงเล็กน้อยระหว่างความต้องการขายดินของผู้ที่มีระยะทางจากหมู่บ้านถึงชุมชนที่ต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาถึงประสิทธิภาพของการขายดินแล้ว ผู้เคยขายดินมีความต้องการที่จะขายดินอีกสูงกว่าผู้ไม่เคยขายดินเสมอ ไม่ว่าบ้านจะอยู่ที่ใด จึงกล่าวได้ว่า ประสิทธิภาพในการขายดินนั้นเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่สามารถยังผลให้เกิดการขายดินขึ้นได้

จากการศึกษา พบว่า ระดับการศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งอาจยังผลให้เกิดการขายดินขึ้นได้ กล่าวคือ ความต้องการขายดินเพิ่มขึ้นตามระดับการศึกษาที่สูงขึ้น ในทำนองเดียวกัน ในการพิจารณาถึงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว พบว่ามีความแตกต่างกันเล็กน้อยระหว่างความต้องการขายดินของผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ปานกลาง หรือต่ำ

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษากับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว เพื่อทราบว่าผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจระดับหนึ่งจะมีความต้องการขายดินเปลี่ยนแปลงตามระดับการศึกษาที่สูงขึ้นอย่างไร ผลการศึกษาครั้งนี้ ชี้ให้เห็นว่าระดับการศึกษามีผลต่อความต้องการขายดินของหัวหน้าครัวเรือนที่มีฐานะปานกลางเท่านั้น กล่าวคือ ความต้องการขายดินของผู้มีฐานะปานกลางที่ไม่เคยเรียนมีเพียงร้อยละ ๒.๘ แต่ผู้ที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๘ ขึ้นไปมีความต้องการขายดินถึงร้อยละ ๑๓.๓ สำหรับผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีแต่ไม่เคยเรียนมีความต้องการขายดินถึงร้อยละ ๑๒.๕ ซึ่งใกล้เคียงกับความต้องการขายดินของผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจระดับเดียวกันที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๘ และสูงกว่า ซึ่งเท่ากับร้อยละ ๑๖.๐ แสดงว่าผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีนั้นแม้จะไม่เคยเรียนก็มีความต้องการขายดินไม่น้อย อาจเป็นเพราะฐานะทางเศรษฐกิจอันช่วยให้เคลื่อนย้าย

ไคสะตวก ในกลุ่มผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำก็ปรากฏผลเช่นเดียวกันว่า ผู้ที่ไม่เคยเรียนมีความต้องการขายดินสูงถึงร้อยละ ๓.๖ และมีความแตกต่างกันไม่มากนักระหว่างผู้มีระดับการศึกษาต่ำกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ และผู้ที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ - ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ซึ่งมีความต้องการขายดินร้อยละ ๖.๖ และ ๘.๓ ตามลำดับ ส่วนผู้มีระดับการศึกษาสูงมีความต้องการขายดินร้อยละ ๑๐.๐ แสดงว่า ฐานะทางเศรษฐกิจเป็นแรงผลักดันอันสำคัญให้เกิดความต้องการขายดินสำหรับผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ

ตารางที่ ๒๘ จำนวนร้อยละของผู้ต้องการขายดิน จำแนกตามระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว

ระดับการศึกษา	ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว			รวม
	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	
ไม่ได้เรียน	๓.๖ (๑๑๘)	๒.๔ (๘๔)	๑๒.๕ (๑๖)	๕.๕ (๒๑๘)
เรียนแต่ไม่จบชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๔	๖.๖ (๑๐๖)	๕.๘ (๑๐๓)	๔.๐ (๒๕)	๖.๐ (๒๓๔)
จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ - ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖	๘.๓ (๑๘๒)	๑๐.๕ (๒๔๘)	๕.๖ (๓๑)	๘.๕ (๕๐๑)
จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ และสูงกว่า	๑๐.๐ (๑๐)	๑๓.๓ (๓๐)	๑๖.๐ (๒๕)	๑๓.๔ (๖๕)
รวม	๘.๒ (๔๑๓)	๘.๒ (๕๖๕)	๘.๐ (๑๓๓)	๘.๑ (๑,๐๑๑)

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ความต้องการขายดินจะน้อยเมื่อมีการศึกษาน้อย แต่จะเพิ่มขึ้นเมื่อระดับการศึกษาสูงขึ้นนั้นเป็นไปสำหรับผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจระดับปานกลางเท่านั้น แต่สำหรับผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำหรือสูงนั้น ปรากฏว่า การศึกษามีได้ทำให้เกิดความแตกต่างดังกล่าวเท่าใดนัก

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าระดับการศึกษาสูงอาจยังผลต่อการย้ายถิ่นมากกว่า เนื่องจากทั้งผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีและไม่ดีต่างก็มีความต้องการย้ายถิ่นสูงที่ในกลุ่มผู้ที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๙ และสูงกว่า และความต้องการย้ายถิ่นของผู้ที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๙ และสูงกวานั้นมีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ไม่ว่าจะมีฐานะทางเศรษฐกิจระดับใด

จากผลการศึกษาแสดงว่าขนาดที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์ไม่ได้เป็นปัจจัยที่อาจผลักดันให้เกษตรกรย้ายถิ่น เพราะพบว่าความต้องการย้ายถิ่นของผู้ที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินขนาด ๒๐ ไร่ และมากกว่าสูงกว่าผู้ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเลย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหัวหน้าครัวเรือนเหล่านั้นมีที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์ขนาดใหญ่ก็จริง แต่ก็คงจะเป็นที่ดินที่ไม่ให้ผลผลิตเพียงพอหรืออาจเป็นเพราะหัวหน้าครัวเรือนเหล่านั้นมีบุตรหลายคนและมีความจำเป็นต้องแบ่งที่ดินให้แกบุตร จึงมีความต้องการที่จะย้ายถิ่นไปแสวงหาที่ทำกินในท้องถิ่นอื่น อีกประการหนึ่งอาจเป็นเพราะตัวอย่างของการศึกษาครั้งนี้มีจำนวนน้อยเกินไปจนเป็นผลให้การวิเคราะห์คลาดเคลื่อนไป

ในทางตรงข้าม การศึกษาครั้งนี้พบว่าขนาดเนื้อที่ดินเขากลับเป็นปัจจัยสำคัญที่อาจทำให้บุคคลย้ายถิ่น เพราะเมื่อจำนวนเนื้อที่ดินเราเพิ่มขึ้น เกษตรกรจะต้องการย้ายถิ่นเพิ่มขึ้น

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ ระหว่างขนาดที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์และขนาดที่ดินที่เกษตรกรต้องเช่า ซึ่งคาดว่าผู้ที่มีขนาดที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์ใหญ่ขึ้นเท่าใดจะยังมีความต้องการย้ายถิ่นน้อยลง ในทางตรงข้าม ผู้ที่ต้องเช่าที่ดินขนาดใหญ่ขึ้นเท่าใดจะยังมีความต้องการย้ายถิ่นเพิ่มขึ้น การศึกษาครั้งนี้พบว่า มีผู้ต้องการย้ายถิ่นสูงในกลุ่มผู้ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินและผู้มีจำนวนที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์ขนาด ๒๐ ไร่ และมากกว่า ถึงร้อยละ ๙.๒ และ ๙.๖ ตามลำดับ และมีผู้ต้องการย้ายถิ่นที่มีจำนวนที่ดินที่ถือกรรมสิทธิ์ขนาด ๑ - ๙ ไร่ และ ๑๐ - ๑๙ ไร่ ร้อยละ ๕.๙ เท่ากัน ส่วนเกษตรกรที่ต้องเช่าที่ดินนั้นมีความต้องการย้ายถิ่นเพิ่มขึ้นเมื่อจำนวนเนื้อที่ดินที่เขาเพิ่มขึ้น แสดงว่าจำนวนที่ดินเขาเช่าการเกษตรนั้นเป็นปัจจัย

หนึ่งที่ยังผลให้เกิดการย้ายถิ่น แต่การมีที่ดินที่ถือกรรมสิทธิขนาดที่ หนึ่งใดทำให้เกษตรกรมีความต้องการย้ายถิ่นน้อยลง

ตารางที่ ๓๐ จำนวนรอยละของเกษตรกรผู้ต้องการย้ายถิ่น จำแนกตามจำนวนที่ดินที่ถือกรรมสิทธิและจำนวนที่ดินเช่าเพื่อการเกษตร

จำนวนที่ดินเช่าเพื่อการเกษตร	จำนวนที่ดินที่ถือกรรมสิทธิเพื่อการเกษตร				รวม
	ไม่มี	๑ - ๕ ไร่	๑๐ - ๑๕ ไร่	๒๐ ไร่และมากกว่า	
ไม่ได้เช่า	๕.๕ (๖๓)	๔.๘ (๑๖๕)	๔.๓ (๒๐๓)	๕.๔ (๒๓๓)	๖.๕ (๓๑๒)
เช่า ๑ - ๑๕ ไร่	๘.๕ (๕๖)	๓.๘ (๒๖)	๒๐.๐ (๒๐)	๑๑.๘ (๑๓)	๑๐.๑ (๑๑๕)
เช่า ๒๐ - ๒๕ ไร่	๑๘.๒ (๑๑)	* ก (๓)	๑๔.๓ (๓)	* ก (๓)	๒๐.๘ (๒๔)
เช่า ๓๐ ไร่ และมากกว่า	๐.๐ (๑๒)	* ก (๓)	* ก (๔)	๐.๐ (๖)	๐.๐ (๒๕)
รวม	๕.๒ (๑๔๒)	๕.๕ (๑๕๓)	๕.๕ (๓๓๘)	๕.๖ (๓๐๓)	๕.๕ (๘๘๐)

* ก ขนาดตัวอย่างต่ำกว่า ๕